

КЪМ АНАЛИЗА НА НЯКОИ НЕЯСНИ И ДИСКУСИОННИ ФАМИЛНИ ИМЕНА

Людвиг Селимски
Шльонски университет в Катовице, Полша

TOWARDS AN ANALYSIS OF SOME UNCLEAR AND DISPUTED SURNAMES

Ludwig Selimski
University of Silesia in Katowice, Poland

We analyzed the etymology of 68 surnames. 14 of them are found in Ilchev's work (1969): 9 without any attempt to analyze and 5 unsuccessfully explained. The remaining 54 surnames have not been subject to such analysis. We consider them "vague" because perhaps their bearers do not "understand" them, their origin being "debatable" and because our analyses may also be inconclusive.

Of the studied 68 surnames we find 25 stems: 5 first names (3 Catholic, 1 Armenian and 1 Turkish), 1 Bulgarian place name, and 19 common nouns: 4 Bulgarian, 2 Romanian and 13 Turkish ones. The investigated 68 family names are connected to 4 languages: Turkish (14 stems), Bulgarian (8 stems), Romanian (2 stems) and Armenian (1 stem). Further, the diversity of the surnames is due chiefly to the different types of sound changes.

Key words: surname, first name, common noun, sound changes

Увод

Първостепенна по важност и перманентна по трайност задача в областта на българската антропонимия е анализът на фамилните имена (ФИ) и личните имена (ЛИ) откъм произход, словообразователен строеж и значение на изходната дума. Ако и да се насочваме, както тук, само към ФИ, то и така първият проблем, който се налага да решаваме, е: какво име – нарицателно или друго собствено (на лице или на географски обект) – е залегнало в основата на анализираното ФИ. И ако в основата на ФИ установяваме ЛИ, то отново търсим отговор на въпроса какво е то по своя езиков произход, анализираме го откъм словообразователен строеж/състав и търсим значението на мотиви-

ращата дума. За да е правилен анализът ни, съответните компоненти на името – основа/корен и словообразователни морфемии – поставяме в съответна социална среда (етнос/език/диалект/вероизповедание) и хронология на поява, търсим обяснение и за звуковите различия между вариантите, ако има такива, вземаме под внимание и възможната/мнимата междуезикова омонимия и т.н. При ономастичния анализ няма място за пренебрегване на етимологията и словообразуването, да не говорим за фонетиката – историческа или/и описателна. След основополагащите трудове на С. Илчев (Илчев 1969), Й. Заимов (Заимов 1988) и Н. Ковачев (Ковачев 1995) имаме на какво да се опрем, а същевременно сме длъжни да ги вземаме под внимание.

В този принос разглеждаме ФИ, които или липсват у Илчев (Илчев 1969), или са включени, но без опит за тълкуване, или анализът им е незадоволителен. Половин век след появата на труда на Илчев (1969) ние разполагаме с много по-богат ономастичен материал, събиран и обработван – под ръководството и при прякото участие на проф. Николай Ковачев – от доц. д-р Мария Ангелова-Атанасова, д-р Недялка Иванова и магистър Соня Семова, съхраняван в компютърния архив на Кабинета по ономастика „Проф. Николай Ковачев“ при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ (съкр.: КА).

1. ФИ от католишки ЛИ и други названия

1.1. **Вачков(а)** – 1895 г., 1142 (556 ж, 586 м); ЮИ 71: Бс 32, Кж 4, Сл 12, Ст3 15, Яб 8; СИ 507: Вн 25, ВТ 265, Гб 46, Рз 25, Рс 102, Сс 3, Дч 4, Тщ 6, Ш 31; СЗ 215: Вд 8, Вц 9, Лч 102, Мт 16, Пл 80; ЮЗ 349: Бл 16, Кд 4, Пз 123, Пд 34, Сфг 170, Сф 2. Илчев (104) го мотивира с ЛИ **Вачко**, „умалит. от *Вачо*“, което смята за „домашна форма на *Иван*“, Заимов (45) го извежда „от Вато, Вацо“, а Ковачев (101 – 102) добавя *Влайо*. В Трънчовица (Нк) **Вачко** е с афереза от ит. *Bonifacio*, диалектно застъпване на *f/φ* с *в* и наст. *-ко* за адаптация. Лат. *Bonifatius* е от *bonum* ‘добро’ и *fatum* ‘(божие) предсказание; съдба’, а означава ‘(човек) с добра съдба’. ЛИ **Вачко** е носил дядото на актьора Григор Вачков, а е бил записван като *Бонифаций*.

1.2. **Камедулски** – 1920 г., 1 (1 м); ЮЗ 1: Сфг 1. Илчев (237) не го коментира. Срв. пол. ФИ *Kamedulski*, от *камедула (пол. *kameduła*) ‘член на *камедулския* орден’ (Rymut 1999: 371, s.v. *Kameduła*). Камедулите са монаси еремити бенедиктинци, реализирали идеалите на реформата, започната през 1012 или 1023 г. от св. Ромуалд в *Camaldoli* – селищно име, което води началото си от *Campus Maldoli* около *Arezzo* (*Encyklopedia katolicka* 8: 439 – 447).

1.3. **Тунов(а)** – 1899 г., **231** (117 ж, 114 м); **СИ** 8: Вн 2, Гб 1, Рз 1, Рс 1, Сс 3; **СЗ** 29: Вд 4, Вц 15, Мт 7, Пл 3; **ЮЗ** 194: Бл 79, Кд 7, Пз 55, Пк 2, Пд 39, Сфг 12. Според Илчев (497) от ЛИ **Туно**, „успоредна форма на Туньо с твърдо окончание“, а **Туньо** – „произв. видоизменение от Трифон, Тудор или Панайот“. В катол. селища няма ЛИ *Трифон*, *Тудор* и *Панайот*, а **Туно** се среща в Житница и Калояново (както и **Тунко** – в Житница и Дуванли), където е с афереза от **Антун**, заемка от хърв. **Antun** (Селимски 1999: 126, 186). За сем. Туновци и за Андрея Тунов, свещеник и викарий в Пд, през 1802 г. пише Л. Милетич (Милетич 1903: 247).

1.4. **Тунев(а)** – 1897 г., **536** (264 ж, 272 м); **ЮИ** 19: Бс 5, Сл 8, СтЗ 5, Хс 1; **СИ** 177: Вн 12, ВТ 79, Гб 22, Рз 25, Рс 23, Сс 4, Тщ 6, Ш 6; **СЗ** 48: Лч 4, Мт 2, Пл 42; **ЮЗ** 291: Бл 30, Пз 30, Пд 78, См 101, Сфг 50, Сф 2; Чужб 1. Илчев (498) го свързва с ЛИ **Туньо**, паралелно на **Туно**, срв. **Тунов** (1.3). Трябва да се предполага и католишко ЛИ ***Туньо**, с мека съгласна в изгласа според популярното **Антоньо* (от итал. *Antonio*) – на светеца от Падуа (Селимски 1999: 126).

2. ФИ от основи на нарицателни с диалектни особености

2.1. Какво нарицателно се крие в основата – *вол* или *вълк*?

2.1.1. **Волев(а)** – 1900 г., **199** (101 ж, 98 м); **ЮИ** 1: СтЗ 1; **СИ** 4: ВТ 2, Рз 1, Рс 1; **СЗ** 2: Вд 1, Вц 1; **ЮЗ** 190: Бл 7, Кд 45, Пз 4, Пд 3, Сфг 74, Сф 57; Чужб 2. Илчев (115) го мотивира с ЛИ **Волѐ**, „разновидност на *Воло*, *Вольо*“, „по *вол*: при обредно подхвърляне го помирил вол“. Без да се подценява този анализ, не е за изключване – при потомци на родопчани – да имаме диалектен вариант с родопско (смянско) широко *о* (*ò*): ЛИ ***Волѐ** вместо *Вольо*, „успоредна форма на *Вло* с меко окончание“, а *Вло* – за „декомпозирано от „умалителното“ *Вълко* или *Вълчо*“ (Илчев 1969: 119).

2.1.2. **Волков(а)** – 1902 г., **25** (10 ж, 15 м); **ЮИ** 9: СтЗ 1, Хс 3, Яб 5; **СИ** 2: Вн 2; **ЮЗ** 14: Бл 1, Пз 4, Пд 1, Сфг 6, Сф 2. У потомци на родопчани в основата на ФИ *Волков* се крие не *вол*, а *вълк*. Под ударени, в смянския говор гласната *ь* (< **ьl*) се променя закономерно в „широко“ *о* (*ò*) не само в нарицателното за ‘вълк’, но и в базиращото се върху него ЛИ *Вълко*, което в този ареал е *Волко* (Христов 2010: 14), срв. топонимите *Волково* и *Волкоско*, „по ЛИ *Волко* от *Вълко*“ (Самбашев 1976: 108).

2.1.3. **Волевски(а)** – 1900 г., **70** (41 ж, 29 м); **ЮЗ** 70: См 70. То е с наст. *-ски* от РодИ **Волевици*, от ЛИ ***Волѐ**, с широко *о* (*ò*), вм. **Вольо* (от *Вълко*).

2.1.4. **Волчев(а)** – 1934 г., 4 (2 ж, 2 м); ЮЗ 4: Пз 1, Сфг 3. С гласна ò (родоп. ò̇) вм. *Вълчев*, както в топонимите *Вòлчова нива*, „по ЛИ *Вòлчо* от *Вълчо*“, и др. под. (Саламбашев 1976: 108).

2.1.5. **Волчевска** – 1946 г., 1 (1 ж); СЗ 1: Пл 1. Вероятно у потомци на родопчани, то е с гласна ò (родоп. ò̇) вм. ъ, както в топонимите *Вòлчоска махалò* и *Вòлчоско* (Саламбашев 1976: 108).

2.1.6. **Вольов** – 1934 г., 1 (1 м); ЮЗ 1: Пз 1. Липсва у Илчев, който отбелязва залегналото в основата му ЛИ **Вольо**, смятано за „разновидност на *Воло*, *Воле*“, „от *вол* [...]“ (2.1.1). А може да е от *Вòльо, с гласна ò (родоп. ò̇) вм. ъ, както и мах. *Вòлюска* в с. Полк. Серафимово, См (Саламбашев 1976: 47), а *Вольо – чрез редеривация от *Вòлко*, *Вòлчо* (вм. *Вълко*, *Вълчо*, вж. 2.1.4 – 5).

2.2. ФИ от диал. **дòшлак** (и вар.) ‘пришълец’

2.2.1. **Дошлаков(а)** – 1899 г., 3 (2 ж, 1 м); СЗ 3: Вд 3. Илчев (181) смята „от *Дошлак, прякорно име от *Дошо*“, което е неприемливо. То е от *дòшлак* ‘пришълец’, от *дошол* ‘дошъл’ (БЕР 1: 416), с наст. -ак.

2.2.2. **Дошляците** – род в Царибродско, Илчев 189, не коментира. То е с редуция на неакцентирано *о (> *у*) от *дошляк* ‘пришълец’, с наст. -як от причастието *дошъл* от *дойда* (БЕР 1: 416).

2.2.3. **Дошлеков(а)** – 1936 г., 3 (1 ж, 2 м); ЮЗ 3: Сфг 3. С преглас на *я (> *е*) от *Дошляков* (2.2.5).

2.2.4. **Дошликов** – 1987 г., 1 (1 м); ЮЗ 1: Сфг 1. С редуцирано *е* (> *и*) от *Дòшлеков* (2.2.3).

2.2.5. **Дошляков(а)** – 1911 г., 6 (2 ж, 4 м); ЮЗ 6: Пк 2, Сфг 4. От диал. *дошляк* ‘пришълец’, с наст. -як от *дошъл* (БЕР 1: 416), както сръб. и хърв. *dòšljak*, -*ака*. Срв. *Дошлаков* (2.2.1), *Дошлеков* (2.2.3) и др. под.

2.2.6. **Дошлячки(а)** – 1907 г., 6 (2 ж, 4 м); СЗ 1: Вд 1; ЮЗ 5: Пк 4, Сфг 1. С наст. -ски (> -чки) от *дошляк*, както *Дошляков* (2.2.5).

3. **Кромичев(а)** – 1962 г., 4 (2 ж, 2 м); ЮЗ 4: Пд 4. Илчев (279) не тълкува. То е с изпадане на *т* (*тч > *ч*) от *Кромитчев-* (3.1).

3.1. **Кромитчева** – 1906 г., 2 (2 ж); ЮЗ 2: Пд 2. От пр. *Кромидче(то), с обеззвучаване на *д* (*дч > *тч*), с умалит. наст. -че от *кромид*, по строеж и значение както *Кромидев-* (3.2).

3.2. **Кромидева** – 1920 г., 1 (1 ж); ЮИ 1: Хс 1. С преглас в наст. -ов (> -ев) от *Кромидов*, според Илчев (279) „съкратено от *Кромидаров“. Такива съкращения се срещат, особено при производни с наст. -джия. Но предвид сродните с основа *кромидче, умалително от *кромид*, може да се предполага и друг тип мотивация, напр. ‘любител на (блюдо с) кромид’.

3.3. **Кормидев(а)** – 1946 г., **6** (2 ж, 4 м); **ЮЗ** 6: Пд 6. С метатеза (*кро-* > *кор-*) от *Кромидев* (3.2).

4. **Поливаков(а)** – 1916 г., **9** (6 ж, 3 м); **ЮЗ** 9: Сфг 9. Илчев (409) го помества без локализация и без опит за тълкуване. То е с хиперкоректно *о* вм. *у от груповото прозвище *пуливаковци*, което българите на север от Солун и преселници в Пд, Асеновгр. и Бс са получили заради израза им *пули вака* ‘гледай тука’ (БЕР 5: 851 – 852).

5. ФИ от селищно име без помощта на отделна наставка за ФИ **Крислов(а)** – 1901 г., **39** (18 ж, 21 м); **СИ** 1: Рз 1; **ЮЗ** 38: Пд 33, Сфг 4, Сф 1. Илчев (278) не го тълкува. От СелИ *Крислово* (Пд), за което говори и появата му предимно в ареала на Пд, без отделна наст. -ов с патронимична функция. Представяме си го като наслояване (рус. наложение) на патронимичния суфикс -ов върху изгласното -ово (на основата *Крислово*), представляващо суфикс и окончание (*-ов-о), което е подлежало на съкращаване: -ов-ов > -ов.

6. ФИ от арменско ЛИ *Хазар(ос)*

6.1. **Хазаров(а)** – 1915 г., **12** (4 ж, 8 м); **ЮИ** 5: Бс 3, Кж 1, СтЗ 1; **СИ** 4: Вн 4; **ЮЗ** 3: Пд 1, См 1, Сфг 1. От арм. ЛИ *Хазар* (= бълг. *Лазар*), кратка форма на *Хазарос*, срв. *Хазаросов* (6.2), с арменска съгласна *h/x* като субституция за гръцката λ .

6.2. **Хазаросов(а)** – 1939 г., **5** (4 ж, 1 м); **ЮИ** 3: Сл 3; **СИ** 2: Вн 1, Гб 1. От ЛИ *Хазарос*, арменска субституция на грц. *Лаζарος*, с арм. *h/x* за грц. λ (= бълг. *Лазар*).

6.3. **Хазарозова** – 1947 г., **1** (1 ж); **СИ** : Вн. От арм. ЛИ *Хазароз*, от грц. *Лаζарος* (= *Лазар*), с озвучаване на крайното -с както при ФИ *Христозов* покрай по-рядкото *Христосов*.

6.4. **Хазуянова** – 1928 г., **1** (1 ж); **ЮИ**: Бс. С редуцирано *о (> у) от арм. ФИ *Хазоян* (вж. Орманджиян 2000: 71), с арменски суф. -ян от ЛИ *Хазо*, съкрат. от ЛИ *Хазарос*, за което срв. *Хазаросов* (6.2).

7. ФИ от румънски заемки

7.1. **Бибанска** – 1917 г., **1** (1 ж); **ЮЗ** 1: Сф 1. С наст. -ски, както парал. *Бибанов*, „от рум. *biban* ‘риба костур’“ (Илчев 1969: 70).

7.2. **Гибански** – 1990 г., **2** (2 м); **ЮЗ** 2: Пд 2. От *гиб̀ан* ‘риба гергеч’ (Геров 1: 213; Младенов 1951: 423), ‘риба костур, *Perca fluviialis*’. С влашки/румънски диалектен преход на *б* пред предна гласна в *г* от *бибан* ‘риба костур, *Perca fluviialis*’, заето също в рум. *biban* (БЕР 1:

240). Срв. рум. ФИ *Ghiban* и *Ghibanescu*, от *ghiban*, „регионален вариант на *biban* ‘вид риба’“ (Jordan 1983: 220).

7.3. **Пощаров(а)** – 1912 г., **21** (11 ж, 10 м); **СИ 21**: Дч 19, Ш 2. От честото през Възраждането *пощàр*, *пущàр* ‘пощенски раздавач, пощаджия’, „заето от рум. *poștár* също [...]“ (БЕР 5: 572) – твърде възможно и с оглед на ареала.

8. ФИ от турски основи

8.1. **Енишейнов(а)** – 1896 г., **10** (7 ж, 3 м); **ЮЗ 10**: Кд 5, Сфг 5. Илчев (198) не тълкува. От прякор *ени* ‘новият’ (тур. *yeni*) и ЛИ *Шахин/Şahin*, от *şahin* ‘сокол’ (Тахир 2004: 124). Формата *-шейн-* за тур. *-şahin-* е с преглас на *a (> *e*) в позиция след *ш*, диалектно изпадане на *х* в позиция между гласни и полувокализация на *u (> *й*).

8.2. **Кочаджиева** – 1984 г., **1** (1 ж); **ЮИ 1**: Бс 1. От тур. *koşaç*, *-си* ‘1. остар. файтон; 2. колар, кочияш, файтонджия’.

8.3. **Кочеджиев(а)** – 1930 г., **4** (3 ж, 1 м); **ЮИ 3**: Кж 2, Хс 1; **ЮЗ 1**: См 1. С преглас (*ча* > *че*) от *Кочаджиев* (8.2), или с по-ниско учленяване на *и* (> *e*) от *Кочиджиев* (8.9).

8.4. **Кочаков(а)** – 1906 г., **90** (49 ж, 41 м); **ЮИ 18**: Кж 2, Хс 16; **СИ 13**: Вн 1, Рз 12; **ЮЗ 59**: Бл 5, Пз 2, Пд 8, См 43, Сфг 1. От прз. на базата на тур. *koşak*, *-ği* ‘юнак, храбрец, здравеняк’.

8.5. **Кочагова** – 1979 г., **1** (1 ж); **ЮЗ 1**: Пз 1. С озвучена крайна съгласна на основата *-к* (> *-г*) в м. *Кочаков* (8.4).

8.6. **Коченджиев(а)** – 1902 г., **42** (28 ж, 14 м); **ЮИ 28**: Кж 21, Хс 7; **ЮЗ 14**: Пд 1, См 12, Сфг 1. Илчев (273) не тълкува. От прз. според занятие, с наст. *-джия* от диал. *кочён*, с преглас на *a > *e* в м. *кочан* ‘царевичен плод...’ и др. значения (БЕР 2: 686–687), т.е. вариант на *Кочанджиев* (8.7).

8.7. **Кочанджиев(а)** – 1902 г., **34** (17 ж, 17 м); **ЮИ 14**: Кж 12, Хс 2; **СИ 4**: Вн 1, Рз 3; **ЮЗ 16**: Пд 16. От прз. с наст. *-джия* от *кочан* ‘царевичен плод...’, срв. *Коченджиев* (8.6).

8.8. **Кочешев(а)** – 1903 г., **32** (16 ж, 16 м); **ЮИ 29**: СтЗ 29; **СИ 3**: Рс 3. Илчев (273) не тълкува. То е на базата на диал. обл. *кочешин* (Младенов 1951: 1078), срв. и *кочиешин*, вариант на *кочияш(ин)*, нар. остар. ‘возач, файтонджия’, от унгарски (БЕР 2: 689).

8.9. **Кочиджиева** – 1912 г., **1** (1 ж); **ЮИ 1**: Кж 1. От прз. според занятие, от диал. *кочиджия* ‘кочияш; който кара кочия’ (Младенов 1951: 1078); ‘возач, файтонджия’, според БЕР (2: 688) „от тур. *koşici* също, образувано от *koşu* (< *koşi*) ‘файтон, каляска’, с наставка *-сі*“.

По-правилно е да се излиза от тур. *koşisci*, а диал. *кочиджия* е с делабиализация на *у* в позиция след *ч* и *дж*: *кочуджу > *кочиджи-я*.

8.10. †**Ламбандов**, липсващо в КА, Илчев (296) не тълкува. То е от *Ламбантов* (8.11), с озвучаване на *т* в позиция след *н* (*нт > *нд*), както в *Андон* (от *Антон*), което говори за гръцко посредничество при заемането.

8.11. **Ламбантова** – 1899 г., **2** (2 ж); **ЮИ** 1: Бс 1; **СИ** 1: Гб 1. От *ламбант(ин)*, което е с метатеза (*лан* < *нал*) и уподобяване (*мб* < *нб*) от *налбант* (БЕР 3: 300) ‘подковач’, от пер.-тур. *nalbant* също.

8.12. **Ламбанов(а)** – 1920 г., **8** (4 ж, 4 м); **ЮИ** 3: Бс 3; **ЮЗ** 5: Пд 1, Сфг 4. Както *Ламбантов-* (8.11), с опростено изгласно *-нт* (> *-н*). Срв.: Нено Димитаръ *Ламбанъ* и Христо Милковъ *Ламбанъ* [...], спомоществуватели на „Месецослов“ (Сичан-Николов 1840: 129).

8.13. **Фезолов** – 1932 г., **1** (1 м); **ЮИ** 1: Кж 1. Илчев (508) не тълкува. То е със синкопа на *и* (вм. *й*) от *Феизолов* (8.15) или/и с хиперкор. *о* (вм. *у) от *Фезулов* (8.14), за което говори ударението върху крайната сричка.

8.14. **Фезулов(а)** – 1910 г., **10** (3 ж, 7 м); **СИ** 3: Рс 2, Ш 1; **ЮЗ** 7: Пд 7. То е със синкопа на *и* (вм. *й) от *Феизулов* (8.16).

8.15. **Феизолов(а)** – 1916 г., **5** (2 ж, 3 м); **ЮИ** 2: Хс 2; **СИ** 3: Гб 3. С хиперкор. *о* (вм. *у) от *Фезулов* (8.14).

8.16. **Феизулов(а)** – 1915 г., **6** (3 ж, 3 м); **ЮИ** 2: Кж 1, СтЗ 1; **СИ** 1: Вн 1; **ЮЗ** 3: Пз 1, Пд 2. От ар.-тур. ЛИ *Фейзуллах/Feyzullah*, с хиперкоректно (правописно) *и* (вм. *й), опростяване на *лл* (> *л*) и изпадане на изгласното *-х*, от ар. *Fäydu-llāh* ‘милост, щедрост божия/на Аллах’ (Смайлович 1977: 242).

8. 17. **Шагерски(а)** – 1920 г., **2** (1 ж, 1 м); **ЮЗ** 2: Сфг 2. Според Илчев (550) „далечна разновидност на Цагарски“, което е неприемливо от фонетично гледище. За основата срв. *шегарт*, *шегърт* и *шегъртин* ‘момък, що се учи нейде на занаят; ученик, чирак’; *шигъртин* (Геров 5: 575, 579), *шегарт* и *шегърт* „остар. (от пер.-тур. *şakirt*). Чирак“ (ПРОДД 574). Най-близко до основата **шагер-* е перс. *šāgird*, от което е тур. *şakirt* (Шкалич 1966: 283).

9. ФИ от ар.-тур. **шахит(-)*, *шахид(-)* ‘свидетел’

9.1. **Шаидова** – 1936 г., **1** (1 ж); **СИ** 1: Рс 1. От тур. *şahit*, *şahidi* ‘свидетел, очевидец’, от ар. *šāhid* (Шкалич 1966: 579). Срв. *Шеидов* (10.1).

9.2. **Шайдинов(а)** – 1919 г., 2 (1 ж, 1 м); СИ 2: Вн 1, Рз 1. От прз. на базата на *шайдин (правоп.) / *шайдин, от тур. *şahit*, *şahidi*, от ар. *šāhid*. Срв. *Шаидов-* (9.1).

9.3. **Шайтинов** – 1976 г., 1 (1 м); ЮЗ 1: Сфг 1. От пр *шайтин (правоп. *шайтин), от ар.-тур. *şahid-*, както при *Шаидов-* (9.1), *Шайдинов* (9.2).

9.4. **Шаигъов(а)** – 1913 г., 2 (1 ж, 1 м); ЮЗ 2: Бл 2. С преход *ð' > ɣ'* от *шаиде, от тур. *şahit*, *şahidi* ‘свидетел’, срв. *Шаидов-* (9.1), особено предвид ар. *šāhādā*, от което е тур. *şehadet* > сх. *šehadet* ‘свидетелстване’ (Шкалич 1966: 583). Срв. и ФИ *Шедев*, което Илчев (554) счита „вм. *Шеидев; вж. Шеиде“ (акцентно *Шеиде?). Въпреки известното формално и смислово различие между изходните облици *şahit*, *şahidi* ‘свидетел’ и *şehit*, *şehidi* ‘мъченик за вярата’, пренебрегнато в българската лексикография, те са сродни в своята арабска основа (с особения строеж на корена в арабския език, срв. 9).

9.5. **Шайгъов(а)** – 1902 г., 58 (35 ж, 23 м); СИ 1: Тщ 1; ЮЗ 57: Бл 57. С (правоп.) -ай- вм. -аи-, както в *Шаигъов* (9.4).

10. ФИ от ар.-тур. *шехит(-), шехид(-) ‘мъченик за вярата’

10.1. **Шеидов(а)** – 1949 г., 3 (2 ж, 1 м); СИ 3: Вн 1, Рз 2. От диал. *шейд-, с изпадане на х от косвената основа на тур. *şehit* ‘мъченик (умрял за вяра, родина и пр.)’ (ТБР 1962: 525). Срв. прз. †*Шеиде* (9.4), *Шеитова* (10.2).

10.2. **Шеитова** – 1941 г., 1 (1 ж); ЮЗ 1: Пд 1. От *шейт(ин)* ‘турчин, който е отишъл на война за вярата и там загинал, та се посветил’ (Геров 6: 330), от тур. *şehit*, *şehidi* ‘загинал (геройски/със смъртта на храбрите)’ (АкТБР 1265), заето от ар. *šāhīd* (Шкалич 1966: 583, s.v. *şehit*).

10.3. **Шейтова** – 1953 г., 1 (1 ж); ЮЗ 1: Пд 1. С правописно й вм. и или полувокализация на и (*eu > *ei*) от *Шеитова* (10.2).

10.4. **Шиидов(а)** – 1920 г., 4 (2 ж, 2 м); СИ 4: Ш 4. То е вариант на *Шеидов* (10.1), с редукция на неудареното е (> *и*) в първата сричка.

10.5. **Шейтенов** – 1922 г., 1 (1 м); ЮЗ 1: Бл. То е с неправилен правопис – трета буква *й* вм. *й̣* – и с по-ниска артикулация на *и* в сингулативната наст. -ин (> -ен) вместо *Шейтинов.

11. ФИ от ар.-тур. *шахад(-), шехад(-) ‘свидетел; мъченик за вярата’

11.1. **Шатов(а)** – 1897 г., 196 (99 ж, 97 м); ЮИ 56: Сл 47, Ст3 8, Хс 1; СИ 12: Вн 4, ВТ 4, Гб 4; СЗ 3: Мт 3; ЮЗ 125: Бл 1, Пз 21, Пд 75,

Сфг 27, Сф 1. Според Илчев (553) „декомпозирано от *Шатков* (?)“, което извежда „от диал. *ша̀тка* ‘патица’“. Според нас залегналото в основата му **шат-* е с изпадане на *х* и последвала го контракция (стягане) на **-аа-* (> *-а-*) от *ша̀хàтин* и *ша̀хàт* ‘свидетел, сведок, мартир’ (Геров 5: 574), документирано у Т. Г. Влайков *ша̀тин* и *ша̀хатин* ‘свидетел, очевидец’ (ПРОДД 571). Извеждано е от ар.-тур. *şahit* ‘свидетел, очевидец’ (ПРОДД 573; АкРЧД 994). А *ша̀хàт/шѐхàт*, тук в названия на лица, съвпада фонетично повече с названието за действие *şahadet, şehadet* ‘свидетелстване; падане жертва в бой (за вяра)’ (ТБР 1962: 520).

11.2. **Шиатов(а)** – 1957 г., 3 (1 ж, 2 м); ЮИ 2: Сл 2; ЮЗ 1: Пд 1. От прз. **Шуат*, с редукция на *е* (> *и*) и изпадане на *х* от **шѐхат* ‘свидетел, очевидец’, което се среща в католишката литература: „i *scehatete* nismejeha od kralat, da storat scehadlak“ (*Свете мислене* 1857: 35); исланджие *шѐхате* (Милетич 1903: 247). Изходното **шѐхàт*, название на лице, застъпва най-точно тур. *şehadet* ‘свидетелстване [etc.]’, чието крайно **-et* е било схващано като членна морфема.

11.3. **Шиятов** – 1953 г., 1 (1 м); ЮЗ 1: Сфг 1. Идентично с *Шуатов* (11.2), от което се различава по застъпването на **х* с *й*.

12. ФИ от тур. **шахин** ‘сокол’

12.1. **Шаинов(а)** – 1915 г., 7 (2 ж, 5 м); ЮИ 1: Сл 1; СИ 4: Дч 4; ЮЗ 2: Бл 2. От *ша̀хìн* ‘сокол’, пер.-тур. *şahin* също, с диалектно изпадане на *х*.

12.2. **Шайнски** – 1950 г., 1 (1 м); ЮЗ 1: Сф 1. То е с наст. *-ски*, паралелно на *Шаинов* (12.1), а най-вероятно – правописен вариант – с буква *й* вм. *и*, макар че в изговора има втора сричка *-ин-*, даже с акцентирани *и* (*ì*).

12.3. **Шейнков(а)** – 1929 г., 11 (4 ж, 7 м); ЮЗ 11: Бл 7, Сфг 4. Илчев (554) го извежда неправилно „от **ша̀хìнко* ‘свидетелче’ (?)“. Със значение ‘свидетел’ е подобната донякъде, но все пак различна дума, *шѐитин* (Геров 6: 330), от ар.-тур. *şahit, -di*, с преглас (**ша-* > *ше-*), срв. 10.1 – 10.5. А фам. *Шейнков* е от умалително с наст. *-ко*, от диал. **шеин*, с преглас (**ша-* > *ше-*) и елизия на *х* от *ша̀хìн* ‘птица сокол’ (Геров 5: 574), както при *Шаинов* (12.1), *Шейнов* (12.5).

12.4. **Шейнков(а)** – 1925 г., 6 (3 ж, 3 м); ЮЗ 6: Бл 6. Правописен вариант на *Шейнков* (12.3), както при *Шайнски* (12.2).

12.5. **Шейнов(а)** – 1915 г., 33 (13 ж, 20 м); ЮЗ 33: Бл 25, Кд 2, Пз 1, См 4, Сф 1. От диал. **шеин*, което е с преглас (**ша-* > *ше-*) и елизия на *х* от *ша̀хìн* ‘сокол’ (Геров 5: 574), от пер.-тур. *şahin* ‘сокол’.

12.6. **Шейнов(а)** – 1902 г., **366** (182 ж, 184 м); **ЮИ** 4: Бс 1, Сл 1, СтЗ 2; **СИ** 15: ВТ 12, Гб 2, Сс 1; **СЗ** 29: Вц 14, Лч 2, Мт 10, Пл 3; **ЮЗ** 315: Бл 69, Кд 26, Пз 13, Пк 5, Пд 5, См 8, Сфг 83, Сф 106; Чужб 3. Илчев (554) съглежда в основата му ЛИ **Шейно**, според него „от *Шеньо* с премет на йотацията“, а **Шеньо** „може би от тур. *şen* ‘весел, радостен’, [...] или видоизменено от *Арсен*“. Но дори и да има такива случаи, то в по-голямата част несъмнено се отнася за преглас *ша-* > *ше-*, за банално в много говори застъпване на *х* с *й* и за правописния проблем с *и* в позиция след гласна (срв. 12.2, 12.4, 12.8). С други думи, **Шейнов** е вариант на **Шеинов** и **Шехинов** (12.5, 12.6).

12.7. **Шеински(а)** – 1927 г., **8** (4 ж, 4 м); **СИ** 8: Рз 8. То е паралелно на **Шеинов** (12.5), с наст. *-ски* вместо с *-ов*.

12.8. **Шейнски(а)** – 1941 г., **7** (1 ж, 6 м); **СИ** 7: Рз 7. Паралелно на **Шеински** (12.7), с коментиранията (12.2) правописна замяна на *и* с *й*.

12.9. **Шехонов(а)** – 1901 г., **16** (10 ж, 6 м); **ЮЗ** 16: См 16. Както РодИ *Шехон*, *Шехоновци* в Соколовци, См (Кабасанов 1956: 89 – 90), „*Шахънови (Шахънови)* [...] потомци на шеинския българин“, т.е. от „с. Шеин (Шехин), Ксантийско“ (Саламбашев 1976: 20), то е с преглас (**ша-* > *ше-*), паралелно на **Шахонов**, също от *шахин* ‘сокол’ (Селимски 2012: 177; Селимски 2016: 184)], но не в книжовния облик *şahin*, а в турския народен облик **шахън*, с изравнени по тембър гласни в двете срички, за да се получи от акцентираниято ъ т.нар. „широко“ родопско (смолянско) *о*, т.е. [ô].

* * *

Анализираните 68 ФИ се разпределят в 12 групи – отчасти по езиков произход или конфесионална обусловеност, а отчасти – според предполагаемите общи основи (25, предимно на нарицателни), реализирани в различни фонетични облици:

1. 4 ФИ – от 4 основи (на 3 католишки ЛИ и 1 на геогр. име);
- 2 – 5. 18 ФИ – от 5 бълг. основи (4 нарицат. и 1 име на село);
6. 4 ФИ – от 1 арменска основа на ЛИ;
7. 3 ФИ – от 2 румънски основи на нарицателни;
- 8 – 12. 39 ФИ – от 14 турски основи (13 нарицателни и 1 ЛИ).

Най-голямата част от общо 68 на брой – 54 ФИ – се разглеждат тук за първи път. Останалите 14 са приведени за анализ в труда на Илчев (Илчев 1969), като 9 от тях са оставени без опит за тълкуване, а за други 5 ФИ тук се предлага алтернативно обяснение. Както 9-те неясни за Илчев и 5-те „спорни“, така и останалите 54 ФИ се преценяват тук като не толкова лесни за анализ, който би бил приемлив за всеки изследовател. Ако на пишещия тези редове се е удало да стигне

до убедителни решения за оставените у Илчев 9 ФИ без анализ и на „спорните“ 5, това се дължи, както и друг път сме заявявали, в най-голяма степен на обстоятелството, че ние разполагаме с несравнимо по-богат архив ФИ с окрупнени данни за ареала им на разпространение и честота (брой) – компютърния архив на Кабинета по ономастика „Проф. Николай Ковачев“ при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ (съкр.: КА). Така например Илчев е оставил без обяснение *Кромичев* (3), което сигурно би анализирал, ако е имал в архива си и ФИ *Кромитчев*; *Коченджиев* (8.6) също е щял да обясни, ако е разполагал и с *Кочанджиев*; *Фезолов* (8.13) би му било ясно, ако беше разполагал и с вариантите *Фезулов*, *Феизолов* и *Феизулов* и т.н.

Разнообразието на анализираните ФИ, в чиито основи се открива една и съща речникова единица, се дължи най-вече на звукови промени – най-често фонетични (за нефонетични, свързани с мисловната сфера, тук нямаше примери), и то предимно комбинаторни (съвременни) и с по-широк ареал, но в зависимост от това – с по-малък шанс за приложение при анализа: редукция на широките гласни и обратно – по-широко учленение на тесните гласни; лабиализация и делабиализация на гласните или прегласи в позиция след някои меки съгласни и след *ж*, *ч* и *ш*; асимилация на съгласните по различни диференциални признаци и т.н.

По-рядко се срещат примери с отражение на историческите (спонтанните) промени, които по-сигурно се свързват с определен диалектен ареал или с друг близкородствен език. Тук в няколко примера се открива широко родопско *o* (*ô*) на мястото на акцентирана гласна *ъ* – в наследени думи, като *вълк* (2.1), както и в заемка, в *Шехонов* (12.9), която се реализира и с преглас на *a* (> *e*) и изпадане на *x*, създаващо условия и за произносително/правописно *й* на мястото на *и* (вж. 8.16, 10.3, 10.5, 12.6 и др.).

ЛИТЕРАТУРА

АКРЧД: *Речник на чуждите думи*. Отг. ред. С. Илчев. [Rechnik na chuzhdite dumi. Otg. red. S. Ilchev.] София: БАН, 1982.

БЕР 1 – 8: *Български етимологичен речник*. Т. I – VIII. [Balgarski etimologichen rechnik. T. I – VIII]. София: Изд. на БАН, 1971 – 2017.

Геров 1 – 6: Геров, Н. *Речник на българския език. Фототипно изд.* [Gerov, N. Rechnik na balgarskiya ezik. Fototipno izd.] София: Български писател, 1975 – 1978.

- Енциклопедия 8, 2000:** *Encyklopedia katolicka*, pod red. F. Grygiewicza, R. Łukaszyka, Z. Sułowskiego. Tom VIII, Język – Kino. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2000.
- Заимов 1988:** Заимов, Й. *Български именник*. [Zaimov, Y. Balgarski imennik.] София: БАН.
- Илчев 1969:** Илчев, С. *Речник на личните и фамилни имена у българите*. [Ilchev, S. Rechnik na lichnite i familni imena u balgarite.] София: БАН.
- Йордан 1983:** Iordan, I. *Dicționar al numelor de familie românești*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Ковачев 1995:** Ковачев, Н. *Честотно-etimологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия*. [Kovachev, N. Chestotno-etimologichen rechnik na lichnite imena v savremennata balgarska antroponimiya.] Велико Търново: ПИК.
- Кабасанов 1956:** Кабасанов, С. *Говорът на с. Момчиловци, Смолянско*. [Kabasanow, S. Govorat na s. Momchilovci, Smolyansko.] // *Известия на Института за бълг. език* IV, 5 – 101. София: БАН, 1956.
- Милетич 1903:** Милетич, Л. *Нашите павликяни*. [Miletich, L. Nashite pravlikyani.] // *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, XIX. София: БАН, 1903.
- Младенов 1951:** Младенов, С. *Български тълковен речник с оглед към народните говори*. Т. I: А – К. [Mladenov, S. Balgarski talkoven rechnik s ogled kam narodnite govori. T. I: A – K.] София: ДКП „Дечо Стефанов“.
- Орманджиян 2000:** Орманджян, А. *Арменски именник*. [Ormandzhyan, A. Armenski imennik.] Пловдив: Армен Тур. 2000.
- Римут 1999:** Rymut, K. *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*. Т. I: А – К. Kraków: Wyd. Inst. Jęz. Pol. PAN, 1999.
- ПРОДД:** *Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век*. Ред. С. Илчев [Rechnik na redki, ostareli i dialektni dumii v literaturata ni ot XIX i XX vek. Red. S. Ilchev.] София: БАН, 1974.
- Саламбашев 1976:** Саламбашев, А. *Местните имена в Смолянско*. [Salambashev, A. Mestnite imena v Smolyansko.] София: БАН, 1976.
- Селимски 1999:** Селимски, Л. *Християнските имена у българските католици. Проблеми на усвояването*. [Selimski, L. Hristiyanskite imena u balgarskite katolitsi. Problemi na usvoyavaneto.] PNUŚ w Katowicach nr 1781. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 1999.
- Селимски 2012:** Selimski, L. *Z badań nad nowym słownikiem nazwisk bułgarskich. // Spotkania międzykulturowe. Tom II: Językoznawstwo*.

Glottodydaktyka. Pod red. K. Jarzabek, A. Ruttar, S. Soydy. UŚ w Katowicach. Katowice: Wyd. Gnome, 2012, s. 170 – 181.

Селимски 2016: Селимски, Л. *Етюди по етимология и ономастика. Studia z etymologii i onomastyki* [Selimski, L. Etyudi po etimologiya i onomastika. Studia z etymologii i onomastyki]. Велико Търново: Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“, 2016.

Сичан-Николов 1840: Сичан-Николов, Х. *Месеџослов или календар вечний...* [Sichan-Nikolov, H. Mesetsoslov ili kalendar vechniy...]. Букурещ: Типогр. на З. Каркалеки и сина его, 1840.

Смайлович 1977: Smailović, I. *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Inst. za jezik i književnost. 1977.

Тахир 2004: Тахир, М. *Речник на турските лични имена в България*. [Tahir, M. Rechnik na turskite lichni imena v Balgariya.] София: Наука и изкуство, 2004.

ТБР 1962: *Турско-български речник*. Съст. Н. Ванчев и др. [Tursko-balgarski rechnik. Sast. N. Vanchev i dr.] София: Наука и изкуство, 1962.

Христов 2010: Христов, Г. *Топонимията като отражение на етно-религиозните процеси в Родопите*. [Hristov, G. Toponimiyata kao otrazhenie na etnoreligioznite protsesi v Rodopite.] Велико Търново: Фабер, 2010.

Шкалич 1966: Шкалич, А. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: „Svjetlost“ Izdavačko preduzeće, 1966.

Svete mislenie 1857: *Svete mislenie od bogomilos varhu xivotat od svetzite*. D. Matteo. Na Galata od Stambol, 1857.

СЪКРАЩЕНИЯ НА СЕЛИЩНИ ИМЕНА

Бл Благоевград

Бс Бургас

Вд Видин

Вн Варна

ВТ Велико Търново

Вц Враца

Гб Габрово

Дч Добрич

Кд Кюстендил

Кж Кърджали

Лч Ловеч

Мт Монтана
Нк Никопол
Пд Пловдив
Пз Пазарджик
Пк Перник
Пл Плевен
Рз Разград
Рс Русе
Ск Самоков
Сл Сливен
См Смолян
СтЗ Стара Загора
Сс Силистра
Сф Софийско
Сфг София
Тщ Търговище
Хс Хасково
Ш Шумен
Яб Ямбол